

1.1. Charakteristické znaky hudobnej pedagogiky

Hudobná pedagogika ako i pedagogika sa radí do skupiny vied o človeku a spoločnosti. Hudobná pedagogika je vedou o hudobno - výchovných procesoch. Táto stručná a zjednodušená charakteristika je síce pravdivá, ale z vedeckého hľadiska nepostačujúca. **Hudobná pedagogika ako každá veda je zložitý komplex súvzťažností, ktorý nemožno vyjadriť jednovetným výrokom, ale celou sústavou na seba nadväzujúcich výrokov.** V jej charakteristike má byť poňaté vysvetlenie o predmete, cieľoch, úlohách vednej disciplíny a jej metodologického aparátu. **Nemožno obísť ani začlenenie disciplíny do systému vedného poznania, ako aj vysvetlenie jej vnútornej štruktúry.** V prípade hudobnej pedagogiky je potrebné myslieť i na to, že jej systém sa utvára najmä na báze poznania a objasňovania hudobno - výchovných procesov, t.j. pedagogického výskumu. Na každú uvedenú veličinu môžu existovať rozmanité názory. **Avšak pre utvorenie charakteristiky hudobnej pedagogiky je podstatné, okrem iného aj to, ako v nej bude vymedzený pojem „hudobná výchova“ a spolu s ním i celý predmet tejto vednej disciplíny.**

Názov vyučovacieho predmetu **hudobná výchova** sa ustálil až v priebehu 20.storočia /pred ním sa používalo označenie predmetu s názvom **spev**/. V súčasnosti sa stretávame aj s výrazom **hudobné vzdelávanie** v zmysle výchovného procesu /podobne sa hovorí aj o literárnom vzdelávaní/. Viac - menej sa ním doposiaľ označujú len určité funkcie hudobnej výchovy a výchovné postupy uplatňované najmä mimo školského priestoru /hudobno vzdelávacie programy v rozhlase, televízii atď./. Zo starších dobových označení pripomenieme výraz **ars musica**, ktorým sa vyjadrovalo spojenie hudobnej praxe s teóriou, ako i výchova zameraná na odovzdávanie náukových poznatkov.

V „Slovníku české hudební kultury“² je hudobná výchova výstižne formulovaná pod heslom „hudobná výchova“ ako spoločenský a kultúrno determinovaný proces hudobného rozvoja človeka, pričom estetický a výchovný proces je ponímaný ako vzájomne sa podmieňujúci. Možno to vysvetliť tým, že v hudobnej výchove ide o odovzdávanie hudobno-umeleckých obsahov, ktoré nie je možné osvojiť si bez zvládnutia hudobno-komunikačného kódu v estetickom procese /v podstate neukončenom/. Kód nemôže byť osvojovaný ako niečo dané, hotové, ale len v estetickom procese hudobnými činnosťami, aktivitami - čo predpokladá aj určité zvládnutie hudobných poznatkov.

Pre pojem „**hudobná výchova**“ nie je nepodstatné, ktoré procesy pod ním budeme rozumieť. Keď budeme pod hudobnou výchovou rozumieť len **inštitucionalizované** procesy hudobného formovania subjektu, *bude sa hudobná pedagogika prejavovať ako reflexia a teória najvyhranenejších postupov, aktivít, ktorými je z pokolenia na pokolenie odovzdávaný vyprofilovaný okruh hudobných schopností, zručností, poznatkov atď.* Bádateľský priestor bude v tomto ponímaní disciplíny relatívne užší. Do popredia môžu viac - menej vystúpiť i jej sociálne funkcie. V prípade, že hudobnú výchovu pochopíme širšie, teda aj ako

súhru s **neinštitucionalizovanými** procesmi a nepriamo pôsobiacimi faktormi formovania hudobného subjektu, *získa hudobná pedagogika atribúty /vlastnosti/ všeobecnej teórie.* Pri takomto chápaní hudobnej pedagogiky sa však zníži jej schopnosť teoreticky a pragmaticky reflektovať, modelovať a optimalizovať konkrétne aktuálne formy hudobno-výchovného pôsobenia.

Ak budeme pod hudobnou výchovou rozumieť proces hudobného rozvoja človeka ako je charakterizovaný v " Slovníku české hudební kultury" a dokážeme sa orientovať v zábere jej predmetu, môže nám to uľahčiť orientáciu aj vo vzájomne sa prekrývajúcich typoch hudobných výchov: **hudobná výchova intencionálna** /cieľavedomá, organizovaná - svoje ciele sa snaží dosahovať priamym pôsobením na vychovávaného jedinca, pozornosť je zameriavaná najmä na odovzdávanie nosných poznatkov súvisiacich s hudobnými aktivitami/, **hudobná výchova funkcionálna** /uprednostňuje nepriame, viac - menej i neuvedomované pôsobenie, napríklad prostredníctvom masokomunikačných prostriedkov, štýlu života atď./.. Ďalej možno uviesť hudobnú výchovu **mimoškolskú**, hudobnú výchovu **predškolskú**, hudobnú výchovu **záujmovú**, respektíve **výberovú** /v rôznych súboroch/, hudobnú výchovu **na základných umeleckých školách - špecializovanú**/ je uskutočňovaná podľa zvolenej špecializácie/, hudobnú výchovu **na školách pripravujúcich profesionálnych hudobníkov**, hudobnú výchovu realizovanú **na univerzitách**, hudobnú výchovu **povinnú - nepovinnú - voliteľnú**, hudobnú výchovu **aktívnu** /smeruje k tomu, aby sa jedinec aktívne hudobne prejavil, tento proces začal prenikať do výučby v humanizme v súvislosti s posilňovaním zväzku hudobnej výchovy s komplexom humanistického, t.j. rétorického, jazykového a literárneho vzdelania - **musica, musica poetica** /, hudobnú výchovu **receptívnu** /receptia je chápaná ako hudobná aktivita/.

² Kolektív autorov: Slovník České hudební kultury. Supraphon Praha, 1997, s. 342-345.

Uvedené typy hudobnej výchovy v zásade „zviditeľňujú sieť“ súčasného členitého hudobno-vzdelávacieho systému a zvyklosti hudobného rozvoja človeka. Premietajú sa v nich (či nachádzajú) i niektoré modifikácie z histórie hudobno - výchovného odovzdávania poznatkov, zručností atď. Zreteľnejšie to môžeme spozorovať najmä vtedy, ak si pri jednotlivých typoch uvedomíme aj ich príslušné dobové reálie / v minulosti neboli napríklad špeciálne a profesionálne školské inštitúcie/. V súčasnej dobe sa taktiež môžu objavovať určité rozdiely, modifikácie aj v rámci jednotlivých typov hudobnej výchovy. Do určitej miery sú však závislé aj od svojich zriaďovateľov /do úvahy prichádza najmä sektor, verejný, cirkevný, súkromný/.

Vývoj hudobnej výchovy neprebíhal a teda ani neprebíha priamočiari, ale viac - menej ako postup od menej organizovaných foriem výchovného pôsobenia k organizovaným a tiež ako proces neustáleho vyčleňovania špeciálnych hudobných a výchovných aktivít z rôznych systémov a ich začleňovania do iných špecifickejších hudobných a hudobno - pedagogických **inštitucionálnych, respektíve neinštitucionálnych štruktúr.** Zrejme je to aj tým, že hudobné aktivity a hudobno - komunikačné modely si môžeme osvojiť len pri nadobudnutí špecifických hudobných vedomostí, schopností a zručností. Z uvedeného vyplýva, že spoločenskej existencie hudby je od jej počiatkov vlastná pedagogická dimenzia³ /ako funkcia, ktorá umožňuje ponímať hudobné javy aj v ich historickej dynamike/, s ktorou sa zapodieva hudobná pedagogika.

Vyššie uvedené typy hudobno - výchovného pôsobenia sa najčastejšie zadeľujú do troch kategórií /skupín/: **všeobecnej, špecializovanej a profesionálnej** /niektoré typy výchov sa môžu nachádzať aj vo viacerých kategóriách s vlastnými príslušnými špecifickými modifikáciami/.

³ Fukač, J.: K súčasnému stavu hudební pedagogiky. Body krystalizace jedné vědní disciplíny. Hudební věda 8, 1971, č. 4, s. 448 - 467.

V hudobno-pedagogickom procese ako i pedagogickom procese vôbec rozlišujeme aj dva základné atribúty: **vzdelávanie**, t.j. utváranie vedomostí, zručností, návykov a **výchovu**, t.j. rozvíjanie schopností, záujmov postojov jedinca k realite. **Cieľom hudobnej výchovy** /najmä so všeobecnovzdelávacím charakterom / je rozvinúť hudobné schopnosti žiakov, umožniť pozitívne kontakty s hodnotnou hudbou a prispieť k rozvoju osobnosti /formovaním hudobného vkusu, stimuláciou racionálnych, intelektuálnych a kreatívnych zložiek, rozvojom estetických zážitkov atď./.

Stručne zhrnuté: predmetom hudobnej pedagogiky je analyzovať špecifické hudobno-výchovné a vzdelávacie atribúty. Za predmet hudobnej pedagogiky sa pokladá pedagogický proces zaistujúci rozvoj jedinca v disciplíne hudobná výchova. Hudobná pedagogika svoj predmet skúma v rovine teoreticko-systematickej, ako i historickej, pričom si voči hudobnej výchove plní funkcie praxeologické a normatívne. Hudobná pedagogika teda neskúma hudbu, ale výchovu jedinca v oblasti hudby, t.j. pedagogický proces zaistujúci hudobný rozvoj jedinca. To znamená, že **ciele a úlohy hudobnej pedagogiky** sa viažu na procesy hudobno - pedagogickej praxe /sú však odlišné od vedy/.

Cieľom hudobnej pedagogiky je uchovať vývinovú kontinuitu odovzdávania a prijímania hudobných hodnôt, poznatkov, skúseností, techník, jednak medzi jednotlivcami určitého spoločenstva, ale i z jedného kultúrneho okruhu do druhého. Medzi jej hlavné priority patrí zachovanie národnej a regionálnej hudobnej integrity, ako aj utváranie nových systémov prenosu hudobných hodnôt do hudobno - komunikačného procesu.

V hudobnej pedagogike je možné rozoznať: **dejiny hudobnej výchovy** / zaoberajú sa vývojom školskej a mimoškolskej výchovy v domácom a svetovom kontexte /, **dejiny hudobnej pedagogiky** /skúmajú hudobnopedagogické systémy /, **porovnávaciu hudobnú**

pedagogiku / zapodieva sa výskumom dejín hudobnej pedagogiky, vzájomnými súvislosťami medzi jednotlivými hudobno - pedagogickými systémami, typmi hudobných výchov - dôraz sa kladie na výskum aktuálnych reálií /, **všeobecnú teóriu hudobnej pedagogiky** / študuje základné znaky hudobno-výchovného procesu, charakterizuje ich ciele, úlohy, prostriedky, metodologické problémy - metavedná reflexia /, **experimentálnu hudobnú pedagogiku** / rozpracováva metódy a techniky hudobno - pedagogických a hudobno-výchovných experimentov /, **všeobecnú hudobnú pedagogiku** / skúma podstatu spoločenskej funkcie výchovy hudbou, ciele výchovy, činitele pôsobiace na formovanie osobnosti, pozornosť je venovaná prenášaniam záverov do subdisciplín hudobnej pedagogiky a naopak, terminológii, tvorbe typológii, modelom hudobnej výchovy/, **všeobecnú hudobnú didaktiku** / ako všeobecná teória vyučovania hudby - zaoberá sa podstatou vzdelávacieho procesu, študuje jeho ciele, ich konkretizáciu, metódy, organizačné formy a prostriedky vzdelávania a vyučovania /, **systematiku hudobnej pedagogiky** /zaoberá sa najmä otázkami súvisiacimi s procesom jej vnútornej diferenciacie, vzťahmi k iným vedám, je odrazom reálneho skúmania ako i orientačným prostriedkom hudobno - pedagogického výskumu /, **špeciálne didaktiky** /patria sem jednotlivé kategórie školskej hudobnej výchovy - najmä v špecializovaných a profesionálnych hudobno-výchovných procesoch /. Paralelne s didaktikou sa formujú i **teórie mimoškolskej, predškolskej, rodinnej hudobnej výchovy**, ako i **hudobnej výchovy dospelých - hudobná andragogika**. V tomto disciplinárnom rozlíšení prevažujú viac - menej pedagogické zretele. Nachádzame v nich však aj aspekty filozofické, antropologické, ako i integratívne vzťahy k muzikologickým disciplinám, ktoré zosilňujú väzby napríklad na popularizáciu hudby, hudobnú terapiu, hudobnú psychológiu, hudobnú sociológiu... **Estetické aspekty sú v tomto komplexe disciplín ponímané ako samozrejme integrálna súčasť.**

Neodmysliteľnou súčasťou každej vedy je **metodologický aparát**, najmä ak príslušná vedná disciplína chce zvýšiť svoju teoretickú úroveň a výskumnú základňu. **Cielom metodológie hudobnej pedagogiky** je riešiť koncepciu hudobnej pedagogiky ako vedy. Od metodológie hudobnej pedagogiky to vyžaduje poznať jej ciele, úlohy vedného odboru, predmet vedeckého bádania hudobnej pedagogiky, hlavné problémové okruhy a metódy ktorými sa budú skúmať. V popredí sú aj otázky týkajúce sa vzťahu hudobnej pedagogiky k iným vedným odborom, jej vlastnej štruktúry, jej spoločenského významu a podobne.

Ďalšou, a nemenej dôležitou, úlohou hudobnej pedagogiky je exaktne popísať hudobno - výchovný proces, jeho nositeľov, činiteľov pôsobiacich na rozvoj osobnosti / subjekt - objekt, prostriedky /, inštitúcie, v ktorých sa hudobná výchova realizuje.

Osobitné miesto v hudobno - výchovnej teórii zaujíma štúdium a zovšeobecňovanie pedagogických skúseností, ktoré sú najdôležitejším zdrojom faktov pre hudobnú pedagogiku ako vedu a jej rozvoj. Ich podkladom sa stávajú mnohé dlhodobé zovšeobecňované analyticko - syntetické postupy, ako i induktívne a deduktívne úsudky. Uskutočňujú sa viacerými metodickými postupmi, ktoré umožňujú hromadenie a systematizovanie faktov, ich vedecký rozbor, objavovanie zákonitostí, tvorenie vedeckých záverov.

Je pravdou, že prax žiada od hudobno-výchovnej teórie nielen zrozumiteľné formulácie všeobecných zákonitostí, ale aj tvorbu pedagogických noriem, ktoré z nich podstate vyplývajú /učebné plány, osnovy, metódy práce atď./. Hudobná pedagogika sa od riešenia normotvorných funkcií „viditeľne“ neodťahuje, hoci na ne nezameriava hlavné úsilie svojej práce.

V tejto časti ešte obrátíme pozornosť na štruktúru hudobnej pedagogiky, v ktorej je možné rozlíšiť niekoľko samostatných pedagogických disciplín/ ako napríklad dejiny hudobnej výchovy, porovnávaciu hudobnú pedagogiku, všeobecnú hudobnú

pedagogiku, atď./. V systéme hudobno - pedagogických disciplín všeobecná hudobná pedagogika by mala plniť úlohu integračnú a koordinačnú pri zjednocovaní terminológie, systematizácii problematiky, úlohu sprostredkovateľskú medzi dosiahnutými výsledkami v rámci jednotlivých čiastkových odborov a ich závermi. Podobnú úlohu by mala zastávať aj všeobecná hudobná didaktika, respektíve všeobecná teória vyučovania hudby oblasti hudobného vyučovania. Hoci si uvedomujeme dôležitosť rozvoja uvedených hudobno-pedagogických disciplín, realita je však iná. Zo strany hudobných odborníkov je viac pozornosti venovanej jednotlivým metodikám hudobno - výchovných odborov /napr. všeobecnej hudobnej výchove, inštrumentálnej výchove atď./. Zdôvodnenie tohto stavu sa takmer nemení, je v podstate rovnaké, čo môžeme vyjadriť konštantnou formuláciou: metodiky vznikajú pod bezprostredným tlakom potrieb praxe. Samozrejme, že takéto úsilie nepokladáme za neperspektívne, hoci signalizuje určitú nevyváženosť v hudobno-pedagogickom bádani. Súvisí to, okrem iného, s bádateľskými kapacitami, ale i so zameraním výskumných programov riešiteľských tímov. Uprednostňovanie bádateľských kapacít pri tvorbe špeciálnych hudobných metodík pred všeobecnými hudobno-pedagogickými disciplínami často vedie nielen k prakticismu, empirizmu, subjektívnemu výkladu mnohých terminologických pojmov, pedagogických funkcií, metód / niektorí autori si metodiku vysvetľujú aj ako popis vlastnej metódy /, ale i k zahmlievaniu niektorých skutočností v hudobnej pedagogike. Prezentovaný názor pokladáme za užitočné doplniť v tom zmysle, že v pedagogike i v hudobnej pedagogike je dnes zdôrazňovaná úloha všeobecných pedagogických disciplín a porovnávajúcich pedagogik /v európskom či globálnom priestore/. To však neznamená, že by sa nemali ďalej rozvíjať špeciálne hudobno - pedagogické odbory, ale pochopiť túto úlohu ako podnet k ďalšiemu rozvoju hudobnej pedagogiky. V závere tejto

podkapitoly, tak ako v predchádzajúcich prácach⁴, zapodievať sa hudobno - pedagogickou problematikou, budeme charakteristiku hudobnej pedagogiky považovať ako relatívne ucelený systém postupov na odovzdávanie poznatkov a škály odborných činností, pomocou ktorej ľudia poznávajú a optimalizujú hudobno - výchovné procesy. Tieto procesy sú skúmané vo svojej antropologickej a psychofyziologickej všeobecnosti, ako i historicky dosahovanej konkrétosti. Pozornosť je venovaná procesom spontánne prebiehajúcim, procesom uplatňovaným v rozmanitých typoch všeobecnej, špecializovanej i profesionálnej hudobnej výchovy, ich nositeľom, prostriedkom, ako aj najosvedčenejším prejavom hudobno orientovanej pedagogickej komunikácie.

Hudobno - pedagogické odborné myslenie teda vzniká zovšeobecňovaním hudobno - výchovnej empirie a tvorbou teórií hudobno zameraného učenia a vyučovania. Má charakter spoločenskej vedy, ktorá sa začleňuje do systematik pedagogiky a muzikológie. K uvedeným vedám si vytvára kooperačné vzťahy prostredníctvom ich čiastkových disciplín, ako i ďalších odborov.

Hudobná pedagogika si postupne buduje i svoju vnútornú systematiku, hoci je historicky dosť premenlivá. V zásade sa hudobná pedagogika usiluje o postihnutie systematickej a historickej dimenzie svojho predmetu, o konštituovanie rezortov základného i aplikovaného výskumu, o zachovanie národnej a regionálnej hudobnej integrity, ako aj o riešenie nových vnútroodborových problémov.

Metodologický aparát hudobnej pedagogiky je tvorený súborom metód historicko - porovnávacích, empiricko - deskriptívnych /pozorovanie, ankety, dotazníky, testy, rozbor pracovných materiálov, výsledkov a podobne/ a pedagogicko -

experimentálnych / modelovanie východiskových situácií, obmena postupov, kvantifikácia údajov a podobne/. Na uvedený súbor metód nadväzuje kritická analýza teoretických poznatkov z oblasti didakticko - metodologickej problematiky, ktorá vzniká zovšeobecňovaním subjektívnych výchovných skúseností a teórií s cieľom zvládnutia praktických problémov. Hudobná pedagogika plní ciele vedecko - kognitívne, praxeologické, prognostické, ako i normatívne.

1.2. Hudobná pedagogika v systéme vied

Hlavným znakom každej vedy je, že na základe štúdia a zovšeobecňovania vedeckých faktov sa poznávajú zákonitosti jej vývinu. Uvedená všeobecná interpretácia sa v podstate môže použiť i na hudobnú pedagogiku. Jej vývin je spojený so vznikom hudobných prejavov a dlhodobo nemennými spôsobmi odovzdávania hudobných prejavov z generácie na generáciu /napríklad v Číne, arabských krajinách/. Tento proces je charakterizovaný pohybom od praktických hudobných prejavov, zručností, aktivít a dobových poznatkov, prechodom k hlbšiemu prenikaniu do podstaty skúmaných faktov, ako aj vývinom od špecializácie k diferenciacii hudobnej výchovy, hudobnej pedagogiky atď. Veď ani vedy dnešného typu nemohli v starších dobách vystupovať v takých vyhranených podobách ako ich v súčasnosti poznáme, lebo vznikali až na vyššom stupni spoločenského vývoja /v renesancii a potom najmä v 18.a 19.storočí/. V popredí boli rôzne filozofické koncepcie /filozofia bola v podstate najdôležitejšou vedou, nakoľko zhŕňala dobové poznatky o svete/, ktoré nielenže splývali so vznikajúcimi podobami vied, ale sa aj vzájomne prekrývali svojimi postrehmi / mytologickými, náboženskými a kozmogonickými / na svet. Empirické výklady za týchto okolností boli často modifikované. Napríklad história bola

⁴ Fukač, J.-Vereš, J.: Hudobná pedagogika. PF Nitra 1988, 1989, 146 s.

Fukač, J.-Tesař, S.-Vereš, J.: Hudební pedagogika. Koncepcie a aplikace hudební výchovných idejí v minulosti a přítomnosti. FF MU Brno 2000, 183 s.

Názov: Hudobná pedagogika I
veda o hudobnej výchove

Autor: Jozef Vereš

Zodpovedný redaktor: Alena Janičiková

Technická úprava: Edmund Newman

Odporučili do tlače: Helena Červeňová,
Mária Strenačíková

Nakladateľ: RZ SHÚ Nitra

Rok vydania: 2004

Vydanie: prvé

Rozsah: 122 strán, AH -16

Náklad: 150 ks

Tlač: Oto KANÁS-Polygraf. služby

ISBN 80 - 969174 - 6 - 3